

Žemininkų laišakai neoromantikams: epistolinio etiketo bruožai

Žemininkai Write to the Neoromantics: Features of Epistolary Etiquette in the Lithuanian Diaspora

Manfredas ŽVIRGŽDAS
Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas
Antakalnio g. 6, LT-10308 Vilnius
manfredasz@gmail.com

Anotacija

Straipsnyje atkreipiamas dėmesys į išeivių rašytojų epistolinę komunikaciją: A. Nykos-Niliūno laiškus A. Vaičiulaičiui ir H. Nagio – J. Aisčiui. Atidesnis šios korespondencijos skaitymas galėtų paneigti mitą apie neišvengiamą generacinį konfliktą. Laiškuose gausu pagarbos ženklų, ieškoma tiesioginio kontakto ir tikimasi sutarti dėl estetinių vertybių. Atrandama retorinė etoso strategija, padedanti įtikinti, įtvirtinti poziciją, nepažeidžiant adresanto ir adresato distancijos.

Esminiai žodžiai: *egzilio poezija, laišakai, adresantas, adresatas, etosas, generacija.*

Summary

Letters of the writers (Alfonas Nyka-Niliūnas and Antanas Vaičiulaitis; Henrikas Nagys and Jonas Aistis) are significant egodocuments, and an attentive interpreter can find features of war-time and post-war epistolary etiquette and a purposeful rhetoric ethos in them. In this case, an addresser tends to manipulate an addressee and to strengthen his position in the field of exile Lithuanian literature but not without avoiding conflicts. The generation of the Žemininkai (born in 1917–1921) communicated with their elder colleagues, the Neo-Romantics, respecting the older authorities, but also dissociating themselves from the imitative and trivial tendencies of some distinguished authors. They also expressed their will to cooperate with the writers who belong to the same “tribe” of Western Modernism. The communication of Nagys and Aistis was suddenly interrupted due to their incompatible characters and egocentric ambitions; on the other hand, Nyka-Niliūnas and Vaičiulaitis were able to maintain their correspondence for many years. In the last years of his life, Vaičiulaitis acknowledged that he had never felt any generational conflict and that he was fortunate to have secured his friendship with Aistis and Nyka-Niliūnas in equal measure.

Key words: *exile poetry, letters, addresser, addressee, ethos, generation.*

Epistolinės komunikacijos laukas

Pokario išeivijos rašytojų laišakai, pastaraisiais dešimtmečiais telkiami į vientisą korpusą ir publikuojami, vertinami tiek kaip išskirtinių asmenybių biografijos užkuliusius nušviečiantys egodokumentai, tiek kaip „literatūrinio gyvenimo“ liudijimai¹. Iš tiesų laišakai – vieni patikimiausių instrumentų, padedančių pažinti literatūrinę „gentį“, kurios nariai mano priklausą ypatingai dvasinei bendrijai, jaučiasi susieti estetinio įsipareigojimo savajai grupei, sąjūdžiui, mokyklai. Literatūrinė „gentis“ – platesnė tipologinė klasė nei karta; jai literatas priskiriamas net prieš savo valią: „Literatūrinių genčių nariai pakliūva į jau esančias šeimas, kurioms jie toliau ir priklauso; kita vertus, net jei gentis ir stengiasi nebūti šeima, čia susidaranti emocijų mainų įtampa verčia ją palaikyti neapibrėžtus santykius su šeimos struktūra“ (Maingueneau, 1998, 38). Kad ir kiek skirtingi generacijų patirtis, jų filosofija ir ideologija, jos įsitraukia arba yra įtraukiamos į literatūros lauką, užima jame tam tikras pozicijas; „genties“ atstovai gali ginčytis dėl tarpusavio hierarchijos, tačiau suvokia, kad jų sėkminga komunikacija užtikrina nacionalinės literatūros pažangą. Pozicijos užėmimo sąvoka (pozicijomis laikomos literatūros istorijoje atpažįstamos bendruomenės – doktrinos, mokyklos, judėjimai (Ibid., 73)) ateina iš karinės terminologijos: literatūrinis gyvenimas yra konfliktiška, konkurencinga erdvė, kur reikia nuolat iš naujo apibrėžti savo santykį su laukui nepriklausančiais, atsiriboti nuo kitaminčių. Laiškais rašytojai atskleidžia savo santykį su kontekstu – gyvenamąja terpe, istorija, kolegomis – autoritetais, bendraminčiais ir pakeleiviais.

Viešas kadaise privačiai rašyto laiško paskelbimas – tarsi jo žanro pakeitimo operacija. Pasak Jurijaus Lotmano, publikuojamas epistolinis dokumentas virsta meniniu tekstu, atsiranda skirtis tarp formaliojo ir realiojo adresato. Smalsi auditorija gali susipažinti su tekstais, kurie nuo jos buvo slepiami, ir tai jai žada naujų patirčių, „žaidimo adresatu“ pramogą: egodokumentai, „tarsi skirti ne tam, kas jais naudojasi, tampa skaitytojui persikūnijimo mokykla, pratindami jį keisti požiūrio į tekstą tašką ir žaisti įvairiausiais socialinės atminties tipais“ (Lotman, 2004, 160). Informacijos amžiuje veikiančios skaitytojų bendrijos žinių apie kontekstą potencialas gali būti didesnis negu kadaise visažiniu laikyto laiško autoriaus. Literatūrologas, susidūręs su jį dominančių rašytojų korespondencija, veikiausiai domėsis ne pačiu pranešimu, o jo perdavimo stiliumi. Jis taip pat gali įsikūnyti į adresatą ir mėginti atspėti, ar diskurso retorika pakankamai veiksminga. Virsdamas meniniu tekstu,

laiškas atsiveria interpretacijai, tačiau nepraranda ir informacinės funkcijos.

Šiandien turime kelias apypilnes išeivijos rašytojų (Jono Aisčio (2004), Antano Vaičiulaičio (2013)) korespondencijos rinktines, Jurgio Savickio (1998) laiškų tomą, įtrauktą į jo *Raštų* kanoną, ir daugybę pavienių publikacijų, iš kurių galima atsekti individualaus stiliaus užuomazgas, stereotipines mandagybes bei manieringas amžinos draugystės deklaracijas. Tarkime, iš Henriko Radausko ir estų poeto bei literatūrologo Ivaro Ivasko susirašinėjimo matyti, kad nacionalinės literatūros konvencionalūs rėmai jiems buvo lengvai įveikiama kliūtis. H. Radauskas (2009, 20) neslėpė paniekos išeivių provincializmui: „atsižvelgiant į dabartinį Baltijos šalių kultūrinį lygį, prireiks daugelio dešimtmečių, kol galima bus sukurti ką nors europietiška“. Kita vertus, bendro likimo sutelkta egzilio literatū „gentis“, nuo kurios problematikos Radauskas tikėjosi atsiriboti, pokariu rūpinosi išlaikyti savo pozicijas spaudžiant išorės jėgoms, o „europietiškas“ vertybių matas atrodė antraeilis. Epistoliniam žanrui išgyvenant sąlyginio klestėjimo laikotarpį, išeivių kultūra traukėsi iš viešos į privačią sritį, apie save dažniau pranešdama tarpsubjektinės komunikacijos priemonėmis ir gerokai rečiau – koncertais, filmais, spektakliais, literatūros vakarais (į renginius taip pat neretai buvo kviečiama laiškais, nes egzilio spaudos sklaida atrodė ribota). Pats laiško rašymas lietuviškai reiškė komunikacinę takoskyrą – angažavimąsi saviesiems ir tuo pat metu atsiribojimą, susvetimėjimą šalyje, kurią tenka pavadinti savo prieglobsčiu.

Komunikacinio ryšio steigtis

Verta iš naujo patikrinti įsitvirtinusių tezų apie generacinį konfliktą, padėjusį iškilti poetų žemininkų kartai ir kartu esą negrižtamai sukompromitavusį „vyresniuosius“. Jauniesiems padėjo tai, kad jie savąjį konflikto versiją galėjo skleisti per aukštesnio intelektualinio lygio kultūrinę spaudą – *Literatūros lankus*, *Metmenis*, be to, jų ideologiją teoriškai pagrindė pripažinti filosofai Juozas Girmius ir Antanas Maceina; neoromantikų karta arba laikėsi pabrėžtinai santūriai (Aistis (2004, 246, 1951.10.14) laiške A. Vaičiulaičiui: „Geriau, kad mūsų kartos žmogus to širšių lizdo neliestų“), arba gindavosi pasitelkdama argumentus, kurie šiandien atrodo sunkiai pateisinami retorikos požiūriu.

Šiame straipsnyje pasirinkti du komunikacijos atvejai: apie vieną iš jų, Alfonso Nykos-Niliūno ir Antano Vaičiulaičio susirašinėjimą, nestinga medžiagos, tad palyginimui pasitelkiami iki šiol nepublikuoti Henriko

Nagio laišakai Jonui Aisčiui (jie saugomi Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto rankraštyne (LLTI RS f. 100, b. 1333). Pirmu atveju bendravimas buvęs ilgalaikis, trukęs daugelį metų, antruoju – tik epizodinis, o jo dokumentavimas gana vienpusiškas, jis įdomus kaip nepavykusio dviejų kūrėjų dialogo pavyzdys. Pavyko aptikti vos vieną dalykinį 1952 m. J. Aisčio laišką H. Nagiui, kuriame užsimenama apie pirmą trumpą susitikimą „su jaunaisiais“, – ir čia pat pasitaisoma: „su subrendusiais plunksnos draugais“ (LLTI RS f. 100, b. 592). Komunikacinį nuotolį J. Aistis pabrėžė primindamas apie savo įvaizdį, kurį egzilyje formavo *Literatūros lankų* kritikai: „Štai aš dabar sėdžiu ant laurų, kaip žydas ant pavalkų“ (Ibid.). Tai neva autoironiškas atsakymas žemininkų kartai, su nerimu klausiančiam: „Kažin ar tik jis pats [Aistis] ne per anksti pasiruošė sau vietą literatūros istorijos laktose ir laurų vainikui pritaikytą profilį?“ (Nyka-Niliūnas, 1996, 402).

Skyrėsi korespondentai: A. Vaičiulaitis buvo dirbęs valstybės diplomatinėje tarnyboje, perpratęs bendravimo su skirtingų pažiūrų pašnekovais meną, jam buvo beveik įgimtas vertybinių principų ir kompromisų derinys, atsiskleidęs *Aidu* žurnalo redagavimo laikotarpiu. A. Nyka-Niliūnas (2003, 396), samprotaudamas iš tam tikros laiko distancijos, apgailestavo dėl „literatūrinės diplomatijos“ pertekliaus A. Vaičiulaičio kritiniuose tekstuose, kai vengiama tiesiai kalbėti apie recenzuojamos knygos vertę, o tenkinamasi mandagiomis frazėmis, nenorint prarasti potencialių žurnalo bendradarbių. Bendravimą su vyresniu kolega A. Nyka-Niliūnas vertino kaip prasingą, praturtinančią patirtį.

J. Aistis ir H. Nagys – nenuolaidžios, egocentriškos asmenybės, kupinos psichologinių kompleksų. Jau po daugelio metų A. Nyka-Niliūnas, vartydamas J. Aisčio laiškų rinktinę, pastebėjo, kad pastarasis neturėjęs tikrų draugų, „kuriuos jis būtų priėmęs tokius, kokie jie iš tikrųjų buvo“, o savo jaunesnius kritikus vertinęs kaip kvailus „vaikiukus“, nepaisydamas fakto, kad jie „nesutikimų metais buvo pilnai suaugę ir literatūriškai ne mažiau už patį Aistį apsišvietę žmonės“ (Nyka-Niliūnas, 2009, 214–215). H. Nagys išsiskyrė kiek dirbtinoka, nyčiška romantika dvelkiančia poetine laikysena, lyderio pretenzijomis ir impulsyviomis reakcijomis pajutus konkurencijos pavojų. XX a. viduryje aktyviai besireiškusiems rašytojams būdingas specifinis epistolinis etiketas. Laiškas iš vyresnio kolegės reiškė pripažinimą, įsitraukimą į viešą rašytojų veiklą ir buvo ne mažiau svarbus nei publikacija egzilio spaudoje. Todėl svarbūs net ir tie laišakai, kurie susiję tik su dienos aktualijomis: skatina rašyti straipsnius ir siųsti eilė-

raščius, kviečia atvykti į literatūros šventę, kurios organizavimas egzilio sąlygomis nebuvo lengva užduotis.

Sąlygos sėkmingam teksto santykiui su auditorija sukuriamos tada, kai „adresantas ir adresatas turi tam tikrą *bendrą atmintį*“ (Lotman, 2004, 154), ir turbūt lengviausia aktualizuoti šią dialogo dimensiją prisimenant pirmuosius tiesioginius kontaktus. A. Nyka-Niliūnas su A. Vaičiulaičiu buvo susitikę dar prieškariniame Kaune, o H. Nagys J. Aistų pažinojo tik iš poezijos. Tačiau ir pirmuoju atveju tai tebuvę epizodiniai prasilenkimai, nepaveikę anksčiau vaizduotės sukurto rašytojo įvaizdžio: nuo A. Vaičiulaičio knygos galvą pakėlusį sesuo klausė jaunąjį universiteto pirmakursį: „Gal tu jį matei, a?“, o pastarasis nežinojo, ką atsakyti (Nyka-Niliūnas, 2010, 212, 1947 11 24). A. Vaičiulaitis stebėjosi, kad tas pats trapus jaunuolis, kurį jis prisiminė žingsniuojantį universiteto koridoriais, vėlesnėje poezijoje prabilo „minties, maišto, jėgos ir gyvenimo kilnumo posmais“, ir jis čia pat jautė pareigą paaiškinti, kad kilnumą suvokiąs egzistencialistiškai: „stovėti ir byloti prieš tą pasaulio ir žmonių griuvimą, kuris ištiko mus ne tiek realia, bet ir kažkokia metafizine prasme“ (Vaičiulaitis, 2013, 500, 1948.01.06). Jis perfrazavo A. Nykos-Niliūno poezijos temas ir, derindamasis prie korespondento, parodė, kad išmano jo kūrybą. Tuo tarpu jaunąjį dialogo partnerį nuo ankstyvos jaunystės labiau veikė literatūriniai įspūdžiai, su A. Vaičiulaičiu susiję nuo pirmojo 1926 m. *Ateities* žurnale pasirodžiusio apsakymo: „perskaičiau ‚Paskutinį dėdės pusdienį‘ ir nuo to laiko mes pasidarėm draugai“ (Nyka-Niliūnas, 2010, 211). Tai vienpusis ryšys, leidęs paaugliui „prisijaukinti“ literatūrą ir megzti įsivaizduojamą dialogą su pačiu rašytoju, į kurį adresatas tiesiogiai įsitrauks tik po kelių dešimtmečių.

Pirmajame, komunikacinį ryšį steigiančiame A. Nykos-Niliūno laiške esama tam tikros kurtuazijos, perteklinių pagarbos ženklų, noro padaryti įspūdį, ir tai susirašinėjimo pradžioje galima paaiškinti praktiniais išskaičiavimais – jaunas literatas iš DP stovyklos Freiburge rašo į turtingąją Ameriką, tikėdamasis ne vien gero žodžio, bet ir materialinės paramos. Dar nepažintas naujasis žemynas tuo laikotarpiu jam atrodė lyg neryškus, romantiškas fantomas, susietas su poetinėmis ir muzikinėmis aliuzijomis – neatsitiktinai vėliau Čipkų šeima apsigyvens mieste, kuriame palaidotas Edgaras Allanas Poe – Baltimorėje: „Aš įsivaizduoju, kad Amerika turėtų būti nelyginant kokia rūsti ir didinga simfonija, kurioje dominuoja iškilmingas būgnų dundesys“ (Nyka-Niliūnas, 2010, 215, 1948.09.14).

Praradimo simfonijų nuotaikomis gyvenantis jaunas poetas, pirmą sykį kreipdamasis į garbinamą rašytoją, prisistatė esąs fikcinės erdvės pi-

lietis ir įsivaizdavo, kad adresatas laikosi tokių pat pažiūrų: „Jūsų knyga gi pilna šviesos ir tos šviesos, kurios žemėje niekur nesurasi, nes visuomet ‚buvo‘, bet jos nėra“ (Nyka-Niliūnas, 2010, 212). Poetinė erdvė vertinama esteto žvilgsniu – sukurtoji regimybė ryškesnė už greitai į nebūtį nugrimztančias kasdienybės akimirkas, poetas pripažįsta labiau už skurdžią tikrovę mėgstąs „fantastiškus iliuzorinius miestus ir šalis“ (Nyka-Niliūnas, 2010, 215). Galima suvokti tik tai, kas praėjo, liko perskaityta: knyginė patirtis skleidžiasi sąmonėje kaip alternatyvi istorija. A. Vaičiulaičiui jaunojo kolegos komplimentai malonūs, tačiau neatrodo, kad jie didintų distanciją tarp adresatų – čia padėjo literatūrinio gyvenimo diplomatui būdinga empatija, bandymas pažvelgti į išeivio situaciją iš kito perspektyvos, perinterpretuojant A. Nykos-Niliūno poezijos motyvus: „Ir man sunku būna, kai girdžiu, kaip sunkiai turite dirbti, – ir tada prieš akis, tur būt, švystelia Eldorado ir ta Keatso dainuota būsena, kada žmogus stovi lyg ant pasaulio krašto, gi – meilė ir garsas žūva nebūty“ (Vaičiulaitis, 2013, 505, 1950.05.03).

Jaunieji žemininkai, gimnazijas baigę Nepriklausomybės praradimo išvakarėse, vėliau keliaudami į Vakarus pasiimdavo J. Aisčio ir A. Vaičiulaičio tomelius, liudijusius sentimentalų ryšį su prarasta tėvyne. H. Nagys:

pačiom pirmosiomis bolševikmečio dienom <...> sėdėjau karštą vidudienį Vilniaus viešojoje skaitykloje, arti geležinkelio stoties, ir verčiau skaitydamas ‚Poeziją‘. Man tuomet toji knyga buvo tarsi visa mano žemė, kuri štai paniekinta ir niekam neberekalinga; ji buvo visos mano svajonės ir sapnai, kuriuos štai kažinkas atėjęs apspjaudo ir trypia kaustytais, prastais kareivio batais. Nuo to vidudienio aš buvau ir tebesu giliai užgautas: manyje ir Kossu poezija, ir jo vardas – visuose varijantuose – sukelia savotišką (nesišypsokite!) pietistišką jausmą – ir nuotolį (Nagys, 1951.03.24).

J. Aisčio, A. Vaičiulaičio kūryba besąlygiškai pasitikėta, ji tapo gyvybiškai svarbi, kai tikrovė pasidarė nepakeliama. Tačiau kai kurių autorių kūryba vertinta pagal tai, ar ją pasiimtum į kuprinę bėgdamas iš degančių namų. A. Nyka-Niliūnas A. Vaičiulaičiui taip atsiliepia apie H. Radauską, kurio nuomonė apie estetiką ir poetiką jam atrodė svarbi ir kurio stilistinė maniera sekdamas pats yra sukūręs ne vieną eilėrašį: „rodosi, kad ta poezija yra gera, bet nereikalinga, kurios aš niekad nelaikysiu gyvybine“ (Nyka-Niliūnas, 2010, 226, 1951.02.14).

Kartos balsas ir įsivaizduojamas dialogo partneris

J. Aisčio asmeniniame archyve saugoti 1947–1955 m. H. Nagio laišškai liudija, kad adresantas nė nemėgino sumažinti juos skyrusio mandagaus atstumo. Nuo pat pradžių akivaizdus poetinės retorikos perteklius, jos dirbtinumas: nusilenkiama autoritetui, tačiau be jokio kuklumo kalbama visos kartos vardu. Jaunas poetas renkasi tokį balso toną, kuris įtikintų prisiimto vaidmens patikimumu. Jo laiškuose daug akivaizdesnis etoso, sąmoningai pasirinktos laikysenos komunikacijos akte, matmuo. Retorinio etoso, kuriuo siekiama paveikti adresatą, dėka tekstas įgyja kūną ir imperatyvų balsą, mėgina keisti to, į kurį kreipiamasi, pažiūras, o adresatas pasiduoda arba atsispiria jo įtaigai (Maingueneau, 1998, 138). A. Nyka-Niliūnas, daugelį metų buvęs H. Nagio epistoliniu adresatu, stebėjosi, kaip draugo laiškuose galima atpažinti autoriaus individualybę, jo bruožus ir nuotaikų svyravimus:

Pavasarinuose laiškuose griaudėjęs prieš savo eilėraščių knygos leidėją *Draugą* kaip uraganas, šiame laiške jis [Nagys] jau tik švelnus vėjelis: girdi, esą neverta per daug įžeidinėti „šią fariziejų minią“. Pavasarinio narsumo kaip nebūta. <...> Dabar galvoju: laimingas tas Henrikas, nes jis gali taip „nelogiškai“ gyventi. Tuo jis kartais erzina, bet tuo pačiu ir žavi (Nyka-Niliūnas, 2002, 262).

Ankstyvuosiuose H. Nagio laiškuose J. Aisčiui neslepiamas jaunatviškas radikalizmas, pripažįstant vyresniųjų autoritetą ir tuo pat metu atsiri-
bojant – juk *jie* nepatyrė to, ką išgyvenom *mes*:

mes einame jūsų kartos pramintu keliu, galbūt tiktai kiek nuklydę į šalį. Per daug tiesioginiai širdin mus kliudė laiko peilis. Ir jeigu kuris mūsų nerašys krauju, tai tuščias bus jo žodis. Šiandien sunku dainuoti, dažnai reikia šaukti, raudoti ir beviltiškai išsipasakoti... Bet visa dar prieš mus. Po dešimties metų galima bus pasakyti, kuris iš mūsų yra tikras kūrėjas, kuris ne (Nagys, 1947.08.24).

Nelaukiama įvertinimo iš vyresniųjų, nes jie brendo kitomis sąlygomis ir nežinojo, kaip „šiandien sunku dainuoti“. Poetas susirūpinęs vien didžiosiomis literatūrinės „genties“ problemomis, atsisako viešinti savo praktinio gyvenimo rūpesčius, o asmeninio santykio eliminavimas tik didina psichologinę distanciją.

H. Nagys, kaip ir A. Nyka-Niliūnas korespondencijos su A. Vaičiulaičiu pradžioje, išsiduoda, kad nepažįsta realaus adresato, tad režisuoja dialogą su įsivaizduojamu personažu – idealiu poetu, su kuriuo besiginčydamas tariasi galįs nujausti jo reakcijas ir nuotaikas. Jis netgi džiaugiasi, kad tarp jų esąs atstumas, neleidžiantis suabejoti įsivaizduojamojo poeto Kossu [J. Aisčio] granitinio tvirtumo figūra:

Man vis rodosi tada, kad Jūs gyvenime esate visai toks, kaip aš Jus radau Jūsų eilėraščiuose, galbūt net kad Jūsų gyvenime iš viso nėra tos prakeiktos pilkumos, praktiškojo prado ir medžiagos viešpatavimo. Ir jeigu Jūs šypsotumėtės dabar ir sakytumėt, kad tai naivu ir neįtikėtina, aš nepalčiau sau kartoti, kad Jūs esate tikrai toks: tolimas, atskirtas grynojo poetinio pasaulio ribos, pasakos pasaulio nuo mūsų, toks, visiškai toks, kaip savo eilėse! (Nagys, *Ibid.*)

Iš taip pašlovinto autoriteto tikimasi užtarimo literatūrinuose ginčuose ir nusiviliama, kai lūkesčiai nepateisinami.

Ginčai literatūrinės spaudos temomis

A. Nyka-Niliūnas (2010, 214) taip pat kurį laiką vertino A. Vaičiulaitį kaip savo sąjungininką kovoje su tuščiajais, statančiais „Kinų Sienas, kurios vadinasi neapykanta, išdidumas ir neretai amžius“ (1948.02.24). Tačiau jis ne visada sulaukdavo palaikymo.

Pirmiausiai pažymėtina polemika dėl kritikos tono, svarstant nevykusį Jono Nevardausko eilėraščių rinkinį *Užrūstinti dievai* (pirmoji lietuviška knyga, išleista Kanadoje – Monrealyje, 1949 m.). A. Nyka-Niliūnų ši leidėjų dėmesio sulaukusi netalentinga knyga nejuokais papiktino, tačiau išliejęs susikaupusias emocijas jis nepamiršo laiške pridurti, kad jeigu recenzija redaktoriui pasirodys netinkama, tegul meta į šiukšlių krepšį – taigi jo komunikacijoje ryškėjantis etosas ne toks radikalus kaip H. Nagio. A. Vaičiulaičiui užkliuvo ne tiek aštri kritika, kiek recenzento mintis, esą grožio kūryba yra aristokratinė meninės raiškos forma: „poezija, jei nori neišsekti, turi giliau įsibristi į žemę, žinoma, nenustodama ir visos savo kūrybinės jėgos“ (Vaičiulaitis, 2013, 503, 1950.03.13). „Žemiškasis“ atsako į tikrovės iššūkius argumentas netikėtas A. Vaičiulaičio laiške, ypač skirtame būsimam žemininkui A. Nykai-Niliūnui. Pastarasis teisinosi turįs galvoje, kad poezija esanti sunkus, ne kiekvienam pasiduodantis žanras. A. Vaičiulaitis buvo įpratęs griebtis retorikos, nusižiūrėtos iš adresato, tarsi nukreipdamas prieš jį jo paties argumentus. A. Nyka-Niliūnas pripažino,

kad jūdvielių kritikos principai nesutampa, tačiau pridūrė besitikintis, kad jo nuomonė bus ne tik toleruojama, – į ją bus atsižvelgiama keičiant *Aidų* žurnalo struktūrą: siūlė pertvarkyti recenzijų skyrių, pasižadėjo reguliariai siųsti literatūrinio gyvenimo apžvalgas.

A. Vaičiulaitis nebuvo linkęs nusileisti kolegos spaudimui ir yra užgesinęs daug iniciatyvų. Ilgokai nespausdino A. Nykos-Niliūno straipsnio apie Vinčą Mykolaitį-Putiną, vis kviesdamas patobulinti. Tokios vidinės cenzūros priežastys buvo ideologinės: A. Vaičiulaitis nenorėjo, kad jo itin vertintas ir prieškarinėmis pasaulėžiūros linkmėmis artimas poetas būtų siejamas su sovietine propaganda, o A. Nyka-Niliūnas siekė būti objektyvus vertindamas ne vien Nepriklausomybės laikotarpio, bet ir vėlesnę, konformistinę Putino kūrybą. Kai recenzento taikinyje atsidūrė V. Mykolaitis-Putinas, A. Vaičiulaitis (2013, 528, 1953.11.20) net neapsimetinėjo esąs objektyvus redaktorius, gerbiantis skirtingas nuomones: žarstyti pamokymai, kad kritikas turįs atskleisti jo įtaką, kuri esanti „stipriausia iš visų kitų jo gadynės rašytojų“, taip pat raginta nepraleisti nuogirdomis, kad jis parašęs gražiausią tarpukario eilėraštį „Rūpintojėlis“... Šiandien tokia įsakmi nuoroda į tai, kas svarbiausia ir gražiausia, skamba naiviai, o anuomet galėjo sukelti natūralų pasipriešinimą – nenuostabu, kad A. Nyka-Niliūnas straipsnį apie V. Mykolaitį-Putiną paskelbė praėjus daugiau nei dešimtmečiui nuo jūdvielių susirašinėjimo šiuo klausimu – 1965 m. *Lituanus*, anglakalbiame žurnale, kuriam Vaičiulaitis negalėjo turėti jokios įtakos.

Skyrėsi ir abiejų rašytojų požiūris į hierarchinę verčių struktūrą literatūros istorijoje. A. Nyka-Niliūnas mėgo vertinti lietuvių kūrybą atsižvelgdamas į bendralaikį Vakarų autorių kontekstą, o A. Vaičiulaičiui (2013, 516, 1951.12.19) atrodė, kad toks lyginimas tautiečių (ypač egzilyje) sukurtus šedevrus be jokio reikalo žemina: jis manė, kad „Krėvė aukščiau stovi už tokį Kafką ar Apollinaire“. Tai anaipol nereiškia, kad *Aidų* redaktoriui buvusi svetima pasaulinės literatūros perspektyva, tik galima įtarti, kad jis konservatyvesnis, ne toks palankus modernistams, iškilusiems pokarinės autoritetų krizės epochoje, jam aktualiausias atrodė klasikinės lietuvių literatūros atnaujinimo klausimas. Klasikinio kanono orientyrai nesvetimi ir A. Nykai-Niliūnui: pasak jo, ankstyvieji lietuvių poetai, pirmiausiai Maironis, „turėtų būti kaip naujai perrengti, nuvalyti nuo dulkių ir apšviesti nauja šviesa. Iki šiol visi trafaretiški mūsų vadovėliai laikė juos lyg ir už kokios „geležinės uždangos““ (Nyka-Niliūnas, 2010, 228, 1952.02.03). Žemininkams, aršiai kovojusiems su „literatūros

kandimis“, rūpėjo gyvas poezijos balsas, o A. Vaičiulaitis į ją žvelgė labiau enciklopedisto, siekiančio suregistruoti visas kūrybinio gyvenimo apraiškas, žvilgsniu.

A. Nyka-Niliūnas pokario kultūrinėje spaudoje reiškėsi prisidengęs daugybe slapyvardžių, sukeldamas užkliudytų autorių nepasitenkinimą. Nebuvo patenkintas ir *Aidų* redakcinę poziciją gynęs A. Vaičiulaitis: „Dėl straipsnio apie konkursą aš buvau aprėktas iš visų pusių. Ką gi, sako, kažkas slapyvardžiu rašo, tai tau tenka visa atsakomybė. Nu, pripratau aprėkiamas, kaip asilas mušamas“ (Vaičiulaitis, 2013, 513, 1951.06.05). Vėliau, prašydamas apžvalginių straipsnių apie prancūzų rašytojus, jis nepamiršta prirašyti *post scriptum*: „Tarpiniam skyriui teks pasirašinėti bent žinomiausiu slapyvardžiu (ar jo inicialais), jeigu ne pavarde. Tai derėtų ir visur kitur“ (Vaičiulaitis, 2013, 520, 1952.10.12). Andriaus Sietyno, Leono Miškino, H. B. S. ir kitomis kaukėmis dangstęsis Alfonsas Čipkus buvo nuolat priverstas ginti savo kūrybos lauką pasitelkdamas skirtingus balsus ir įvairiopus retorinio etoso variantus, jam norėjosi atskirti mistinio Eldorado ieškančio poeto kūrybą nuo kritinių reakcijų į aktualijas, todėl teisinosi, kad kai kuriuos tekstus pasirašinėti pavarde būtų per menkas dalykas (Nyka-Niliūnas, 2010, 230, 1952.10.16). Paulius Subačius (2001, 225), išsamiai aptaręs lietuvių rašytojų slapyvardžių tipologiją, pažymėjo, kad pretenzingoji Leono Miškino kaukė „iš tiesų ne tiek slepia asmenį, kiek byloja apie ilgalaikę literatūrinę „pozą“, taigi gali būti siejama su tam tikro sąmoningai konstruojamo etoso sklaida, pastanga suteikti literatūriniam vaidmeniui balsą ir kūną.

Ne apie visus siūlomus autorius reiklusis recenzentas ryžosi rašyti – nuo kai kurių atbaidė generacinė distancija (J. Aistį turįs recenzuoti tas, kas gali prasitarti „šilčiau ir intymiau“ (Nyka-Niliūnas, 2010, 224, 1951.02.03)), kai kada suveikia principas: geriau neužgauti „ramių ir nenkenksmingų“ žmonių, nepretenduojančių į pirmąsias vietas literatūros kanone. Pripažįstama, kad pyktis, nuo nevykusios lektūros atbaidančios fiziologinės reakcijos (šiurpas, drebulys) – blogi kritiko patarėjai, nuolat primenama: „jei [recenzija] nepatiks, meskite į krepšį“.

H. Nagio laiškuose J. Aisčiui polemikos strėlės gerokai aštresnės ir jos krypta ne vien į paraliteratūrinę produkciją štampuojančią rašėivų minią, bet ir į diletantus kritikus, užsiimančius komercine reklama ar vykdančius politinius užsakymus. H. Nagys kritikavo siaurėjančio akiračio išėivių spaudą: jos autoriai „stokoja intuicijos poetinei kūrybai, be kurios jau pati pastanga yra pasmerkta nevaisingai mirčiai“. Jo nuomone, kad literatūra –

ne amatas, jos negalima vertinti remiantis techniniais parametrais. Poezijos juvelyras, auksakalys H. Nagiui – anaip tol ne komplimentas, o menininko ribotumo žymuo; lyrika visų pirma yra pašaukimas ir įšventinimas: „atskleidimas formalinių ir techninių detalių niekad nesugeba pilnai palytėti pačios poezijos esmės“ (Nagys, 1951.02.19). Čia prisimintina, kad H. Radauskas formos kriterijus laikė esminiais ir paties H. Nagio kūrybą laiške I. Ivaskui pristatė lakoniška, bet iškalbinga žinute: „Nagys: pakilęs aukščiau vidutinio lygio ir parašęs ne vieną gražų eilėrašį, tik dažnai jo kūryboje triumfuoja jausmas, nustelbdamas formą (dažniausiai nukenčia rimai)“ (Radauskas, 2009, 33).

H. Nagys neretai save regėjo kaip vienišą kovotoją, kurio reguliarios knygų apžvalgos sukeldavo pykčio audrą. Polemikos taikinyje atsidurdavo dėl politinių rietenų susiskaldžiusi išeivių rašytojų draugija, savo gretose priglausdavusi daug literatūrinės paraštės veikėjų. Savo nepalankumo šiai organizacijai jis nepabijėjo išsakyti ir J. Aisčiui, 1948–1951 m. ėjusiam jos pirmininko pareigas:

Čikaga nusivyliau – ir miestu, ir literatūriniu gyvenimu jame. Jie man pasirodė lygiai nešvarūs. Buvau ten pačiam premijinių būgnų mušimo įkaršty. Nustebino mane ir jūzili reklama, ir kitų (galimų konkurentų) niekinimas, ir visa toji prišvinkusi intrigu ir politinio sukčiavimo atmosfera. Ir keisčiausia: tą ratą suka žmonės, sėdintys rašytojų draugijos aukščiausiuose sostuose. Grįžau liūdnas ir visai prislėgtas. Kalbėjau tenai, bet abejoju, kad būtų kas klausęsis manęs. Tikriausiai įtarė taip pat, kad peilį laikau po skvernu. Nesuprantu: argi literatūra tegali būti vertinama politiniai ir su asmeninių užkulisų prieskoniu? (Nagys, 1951.03.24).

Vėlesniame laiške atkurdamas įspūdžius iš Monrealyje vykusios literatūrinės šventės, kurioje lankėsi ir premija buvo apdovanotas J. Aistis, H. Nagys (1955.06.15) džiaugėsi galėjęs pasakyti tiesą „apie visas tas painiavas ir piktą sėklą, pasėtą profesionalių intriguotojų“. Jis aplinkui save matė daug veidmainystės, sau vienašališkai priskirdamas tiesosakos funkciją.

Kanados lietuvių dienraštyje *Nepriklausoma Lietuva* daugiausiai skelbėsis H. Nagys naiviai įsivaizdavo, kad J. Aistis gali tapti jo sąjungininku kovoje su šmeižikais. Kuklindamasis dėl savo naujos eilėraščių knygos lygio ir lygindamas kūrybinius ieškojimus su aklojo grabinėjimusi tamsoje, H. Nagys, nors ir užglaistydamas kritiką oratoriniais reveransais, leido suprasti, kad ir J. Aisčio naujasis, pokarinės kūrybos rinkinys – nelyginant silpnas vaikas, kuris pražūtų, jei jo neremtų tarpukario Lietuvoje sufor-

muotas poeto autoritetas. H. Nagys, tarsi perfrazuodamas paties J. Aisčio kuklią nuomonę dėl rinkinio *Sesuo buitis*, pamokomu tonu teigė, kad kū-rėjo kelyje reikšmingi ne tik pakilimai, bet ir nesėkmės: „Tikras poetas moka ir gali panešti ir akinantį žėrėjimą, ir skaudžią tuštumą“ (Nagys, 1951.03.24).

Apie J. Aisčio poziciją galima spręsti iš laiškų kitiems adresatams, knygų apžvalgų ir viešos laikysenos. Dialogas tarp kartų J. Aisčiui atrodė sunkiai pasiekiamas, nes jaunieji dar esą silpni, ir gal tik vieną H. Nagį jis vertino palankiau, nes jis turįs autentiško talento požymių, tačiau kartu su draugais einąs neaiškiu keliu. Skaudžiai užsigavęs dėl Jono Meko ir A. Nykos-Niliūno kritikos *Literatūros lankuose*, J. Aistis savo bendraminčiams stengėsi parodyti, kad jo šie priekaištai neliečia. Stasiui Santvarui, kuris irgi turėjo asmeninių nuoskaudų dėl A. Nykos-Niliūno aštrios recenzijos apie „palaužtų sparnų poeziją“, J. Aistis (2004, 582, 1965.06.27) rašė:

Man nepatinka visa ta kampanija: Kaupas, Mačernis, Mackus... Jie visi OK, bet nemanau, kad jau jie taip būtų visi su Viešpačiu Dievu pirštais sudūrusiu, ir jie turi savo vietą, tik, žinoma, ne tą, kur juos organizuota ir vieninga gengė sodina... <...> jei esu niekas, tai ir miškinas [vienas iš gausių Nykos-Niliūno slapyvardžių – Leonas Miškinas] manęs neišaukštins, jei esu šis tas, tai manęs visas būrys tokių nesunaikins.

Ypač audringai išgarsėjo 1958 m. Lietuvių rašytojų draugijos premijos skyrimo ir reakcijos į paskyrimą batalijos, įamžintos išeivių literatūros istorijose. Premijuota Gražinos Tulauskaitės knyga, nors favoritu laikyta Mariaus Katiliškio *Miškais ateina ruduo*. H. Nagys, nesilaikydamas objektyvumo principų ir nenusišalindamas nuo diskusijų dėl akivaizdaus giminytės argumento (M. Katiliškis – jo sesers Zinaidos Nagytės-Liūnės Sutemos vyras), polemikos įkarštyje įskaudino J. Aistį, kuris jo pavardę nuo to laiko ėmęs rašyti mažąja raide, kartu nutraukdamas bet kokią komunikacijos galimybę: „Šį kartą man nagys labai nepatiko. Kad jau jis jaudinas už švogeri, net baisu. Jis mane nesąžininguoju išvadino į akis“ (iš laiško A. Vaičiulaičiui, Aistis, 2004, 389, 1958.04.07). Kaip A. Nykai-Niliūnui perdavė įvykio liudininku buvęs A. Vaičiulaitis, „Aistis ten [per 1958 m. premijų įteikimą Čikagoje] buvęs Nagio ir Katiliškio grubiausiai iškoneveiktas ir beveik apstumdytas“ (Nyka-Niliūnas, 2002, 317). Nesąžininga konkurencija, bandymai sugriauti nusistovėjusį kanoną, vienašališki vertinimai – visa tai vyresnieji prikišo jaunesniesiems. Sarkazmas

jaunosios kartos atžvilgiu J. Aistį kartais nuveddavo link zoologinių argumentų ir retorinis etosas virsdavo patosu: „Aš žinojau iš Herbačiausko, kad ir blusos turi hierarchiją, bet nežinojau, kad ir jos, kaip žmogus žmogų arba žuvis žuvį – gaudo ir ryja“ (Aistis, 2004, 255, 1952.02.24).

Poeto vaidmuo gyvenimo teatre

J. Aistis apie H. Nagio kūrybą atsiliepė ne mažiau skeptiškai negu pedantiškas eilėdaras žinovas H. Radauskas, tačiau kreipė dėmesį ne į formaliuosius eilėdaros aspektus, o į retorinės laikysenos, etoso neįtikinamumą, forsuotą teatrališkumą: „Jo žmogus, dažnai pilkas, buvo šarvuose pastiręs. Net eilinis darbininkas buvo ne be koturnų. Jausmas buvo dažnai dirbtinai santūrus. Paprastos ir kasdieniškos mintys perduotos patriarchišku iškilmingumu“ (Aistis, 2004a, 373). H. Nagio kūryboje, publicistikoje, laiškuose galima išvelgti audringo genijaus archetipinę figūrą, ateinančią iš romantikų, Friedricho Nietzsche' s, Stefano George' o, Richardo Dehmelio: tai iš aukšto pamokslaujantis pranašas, garbinantis karo ir polemikos stichiją, niekinantis buities rūpesčius. *Lapkričio naktų* ir *Saulės laikrodžių* autorius demonstravo priklausąs mokyklai ir „genčiai“, pranokstančiai egzilio rašytojo interesų lauką. Neatsitiktinai A. Nyka-Niliūnas (1996, 296) teigęs, kad „Nagys nebeturi aiškaus kontakto su tais šaltiniais, kurie gaivino ankstesniašias poetų kartas“. Šio poeto estetiniai įsitikinimai išaugo iš Vakarų (ypač vokiečių bei austrų) neoromantizmo ir simbolizmo, ir laiškuose deklaruojamas etosas susijęs su tuo, kad jis jautėsi giminingas praeities genijams: „kiekvienas rašytojas <...> pakliūva į savo išrinktąją gentį, kuri jį įtraukia į savąjį panteoną, ir tada jo gyvenšana bei kūriniai leidžia jam įteisinti savo paties sakymą“ (Mangueneau, 1998, 39). Jausmas, jog priklausai poezijos avangardui, atpalaiduoja nuo jaunesniam dialogo partneriui privalomo kuklumo, gundo rinktis kartos lyderio vaidmenį.

A. Nyka-Niliūnas ankstyvuojau laikotarpiu irgi buvo sumodeliavęs savo lyrinio subjekto –kontempliatyvaus mąstytojo įvaizdį, šiek tiek pamėgdžiodamas aristokratiškąjį poetą Rainerį Marią Rilkę. Ši atsiskyrelio laikysena priešinga Vaičiulaičio-keliautojo, garsėjusio savo apybraižomis apie lankytus Europos kraštus, aprašiusio susitikimus su to meto kultūros žvaigždėmis, reputacijai. Poetas, kurį kritikai laikė labiausiai kosmopolitišku tarp žemininkų, save pristatė kaip modernųjų laikų vienuolį; ne veltui jis viename laiške iš Baltimorės skundėsi, o gal gyrėsi: „Mes čia gyvename nelyginant senoviniai anachoretai tyruose, retai kur pajudėda-

mi, retai ką susitinkdami“ (Nyka-Niliūnas, 2010, 243, 1955.02.23). Kitame laiške jis buvo prisipažinęs esąs „atvirkščias keliautojas, t.y. *voyageur sédentaire*, anot Thibaudet, pasitenkinęs kelionėmis į praeitį ir nuolatiniomis svajonėmis apie nežinomus kraštus“ (Nyka-Niliūnas, 2010, 221, 1950 10 22). Tačiau niekas negalėtų apkaltinti A. Nyka-Niliūną provincializmu, gal nebent nekritišku požiūriu į prancūzų kultūrą. Šiuo atžvilgiu jis artimas įsitikinusiam frankofilui A. Vaičiulaičiui – Oskaro Milašiaus ir Paulio Claudelio vertėjui. Su André Gide'o ar Claudelio mirtimi sunku susitaikyti, tai atrodo esą neatitaisomi praradimai – pasitraukę „paskutinieji iš dievų“: „Vadinasi, prasidėjo epocha, kurios literatūroje nebėra nė vieno dievo, tik paprasti žmonės“ (Nyka-Niliūnas, 2010, 242, 1955.02.23). Ir čia pat neigiamai atsiliepta apie amerikiečių prozos korifejų Ernestą Hemingway'ų, jis vadinamas „žodžių žonglieriumi“. Tiesa, išsiskyrė nuomonės dėl Paulio Eluardo, kuris A. Vaičiulaičiui pirmiausiai buvęs priešingos ideologinės stovyklos atstovas, eilijuojantis komunistas, o A. Nyka-Niliūnui – paminėjimo vertas poetas.

A. Vaičiulaičio perdėtas dėmesys prancūzų kultūrai dvelkia retroaktyvia nostalgija – su dvasios aristokrato atlaidžia ironija jis ilgėjosi priešskario idilės laikų, kai estetinių verčių hierarchija dar nebuvo išbalansuota. Atsivertęs *Figaro Litteraire* jis pajusdavo nostalgiją epochos, kai „poezijos dvasia švietė ir gyveno su mumis, ir buvo tikrai didelė“ (Vaičiulaitis, 2013, 516, 1951.12.19). Tuo tarpu gyvenamuoju laiku liekia kaip asmeninį įžeidimą priimti tai, kad Nobelio literatūros premija konjunktūriškai paskiriama Didžiosios Britanijos II pasaulinio karo metų premjerui, keliautomų memuarų autoriui Winstonui Churchillui, kurio pavardę A. Nyka-Niliūnas paniekindamas transkribuoja kaip „Čiorčilį“.

Kurį laiką jaunesniojo *Aidy* bendradarbio laiškuose žurnalo redaktoriui juntamas pasipiktinimas klestinčia grafomanija ir užsidegimas keisti bendrąjį kultūrinio gyvenimo klimatą. Į blogą literatūrą buvo tiesiog fiziškai reaguojama: „Paskaičius Tyruolio knygą mane nukratė šurpas“ (Nyka-Niliūnas, 2010, 224, 1951.02.03). Manipuliuota dvinarėmis opozicijomis, nesigilinant į niuansus ir pustonius: su agresyviai dauginama paraliteratūra būtina kovoti, nes „geri dalykai atneša daug šviesos, o blogi viską sutepa, net grynai moraliniu požiūriu“ (Nyka-Niliūnas, 2010, 237, 1953.04.12). Ilgainiui polemikos įkarštis išblėso, nes kova neatnešė moralinio pasitenkinimo: išėjęs penktam *Literatūros lankų* numeriui A. Nyka-Niliūnas pastebėjo vis labiau įsigalinčią apatiją: „tyla pamažu smelkiasi visur“ (Nyka-Niliūnas, 2010, 241, 1955.02.01).

Norėdamas sukurti pasitikėjimo atmosferą, dar tik žengiantis pirmuosius žingsnius egzilyje A. Nyka-Niliūnas laiškuose autoritetingam rašytojui neslėpė prigimtinio sentimentalumo ir atviravo pasakodamas apie savo buitį rūpesčius, akis badantį skurdą, vaikų ligas, sunkų naujakurio emigranto darbą kėpykloje. Jis mintimis nuolat grįždavo į vaikystę, primindamas, kad tai buvo emocinio atvirumo laikotarpis, patirties svarba prilygstantis ištisoms epochoms, arba pats įsivaizduodavo tebesą gamtos ritmu gyvenantis kaimo vaikas: „Pasakojimai apie vaikus yra mano silpnybė, nors aš vaikų, apskritai imant, nemėgstu. Bet aš užtat save patį mėgstu daugiau kaip vaiką, negu tokį, koks dabar esu“ (Nyka-Niliūnas, 2010, 236, 1953.04.12). Čia ataidi mintis iš poeto dienoraščio, kad jis norėtų amžinai būti dvylikos metų savuosiuose Nemeikščiuose, prustiškojo prarasto laiko saugioje užuovėjoje.

Susirašinėjimo pirmaisiais dešimtmečiais A. Vaičiulaitis dalykiškesnis, oficialesnis. Galima suprasti, kad užsiėmusio tautiečių rėmimu A. Vaičiulaičio adresatų ratas tada buvo per daug platus, kad skirtų *Praradimo simfonijų* autoriui bent kiek didesnį dėmesį. Trumpa žinutė iš jo laiško J. Aisčiui: „Grįžęs radau bent 40 atsakytinų laiškų. Labai gražų parašė A. Nyka-Niliūnas – jis nūn gyvena Freiburge“ (Vaičiulaitis, 2013, 143, 1948.01.06). Nuširdi draugystė mezgėsi gerokai vėliau, kai ėmė nykti generacinė distancija ir A. Vaičiulaitis galėjo sau leisti prasiartyti, kokias knygas jis skaitęs mokykliniais metais (mėgstamiausia – Homero *Odisėja*; jam artimas ir italų renesansas, o lotynų, Vergilijaus poetinė tradicija liko nepažinta, Vaičiulaitis, 2013, 544, 1984.06.11). Kitame laiške pusiau rimtai neriama į metafizinę sritį: A. Vaičiulaitis esą sykių susapnavęs A. Nyką-Niliūną – tasai jam pasirodęs tėviškės laukuose, ranka prilaikydamas žirgą „nuo švento Morkaus bazilikos Venecijoje“ (Vaičiulaitis, 2013, 545, 1985.06.06). Pasąmonėje jau įsitvirtinęs žemininko stereotipinis įvaizdis – tai gimtojo Eldorado nostalgija ir europinės kultūros ilgesiu „sergantis“ lyrinis subjektas, paklydęs tarp Nemeikščių ir Venecijos utopinių erdvių. A. Nyka-Niliūnas su A. Vaičiulaičiu susiduria ir po jo mirties skaitydamas kritikos rinktinę *Knygos ir žmonės*: „grįžtu <...> prie jo švelnių atsiminimų ir ypač prie jo įvesdintų didžiųjų tarpukario Europos rašytojų vardų romantikos“ (Nyka-Niliūnas, 2009, 205). Tariant prancūzų, vokiečių, skandinavų kūrėjų pavardes, vaizduotėje atkuriamas erudito ir bibliofilo profilis arba net galima įsivaizduoti jį patį prieškarinėje Kauno Laisvės alėjoje, „taikingai žingsniuojantį su kokia nors į akį krintančia jauna, permatomai liekna ir visuomet šiek tiek egzotiškai atrodančia mergina“ (Nyka-Niliūnas, 2009, 106).

Net ir šiuose fragmentuose, priklausančiuose vaizduotės, o ne memuaristikos sričiai, aiškiai skiriami A. Vaičiulaičio charakterio bruožai – tai kingumas, galantiškumas, sugebėjimas aplink save sukurti ramios idilės lauką. Jis ne vienu atveju harmonizavo maištingą žemininkų dvasią, nors katastrofizmas, egzistencinės ribos patirtis jam irgi buvo pažįstama ne iš knygų.

Vietoj išvadų

Rašytojų laišakai – svarbūs kultūrinės komunikacijos išeivijos bendruomenėje dokumentai, šiandien tapę viešai prieinami ir virtę meniniais tektais. Juose pro epistolinio etiketo sąlygotas mandagybes galima išvelgti į adresatą nukreipto etoso įbalsinimo, įkūnijimo pastangas. Siekiama paversti adresatą savo sąjungininku, norima stiprinti poziciją egzilio literatūros lauke, nevengiant konfliktinių situacijų. Žemininkų bendravimas su vyresniais, dar nepriklausomoje Lietuvoje autoritetą įgijusiais kūrėjais primena emocijų kaleidoskopą, kai visokeriopai demonstruojamą pagarbą keičia atsiribojimas, polemikos kibirkštys, epigonų demaskavimas ir naujos bendradarbiavimo pastangos, suvokiant, kad, nepaisant ideologinių skirtumų, visi jie priklauso tai pačiai vakarietiškos kultūros „genčiai“, kurios atrama – prieškarinis modernizmas. H. Nagio ir J. Aisčio komunikacija netikėtai nutrūko dėl nesuderinamų, egocentriškų charakterių sankirtos, nepamatuotų asmeninių ambicijų, o A. Nyka-Niliūnas ir A. Vaičiulaitis sugebėjo rasti būdą, kaip išsaugoti kolegiškus santykius. A. Vaičiulaitis gyvenimo saulėlydyje tvirtino nejutęs jokie generacinio konflikto, galėjęs savo draugais laikyti tiek J. Aistį, tiek A. Nyką-Niliūną.

Pastabos

- 1 Dalia Kuizininė (2003), skelbdama studiją apie lietuvių literatūrinį gyvenimą pirmaisiais pokario metais, greta išsamių kontekstinių apžvalgų ir Lietuvių rašytojų draugijos veiklos tyrimo, pateikia ir didelį pluoštą laiškų, tarsi patvirtindama, kad laiko juos (labiau nei oficialias prakalbas ar laikraštines ataskaitas) autentiškais literatūrinės kronikos dokumentais.

Literatūra

- Aistis, J. (2004). *Laiškai 1929–1973*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- _____. (1952). [Laiškas Henrikui Nagiui]. LLTI RS F. 100. B. 592.
- _____. (2004a). *Raštai*. T. 3: *Šiapus ir anapus. Literatūros temomis*. Chicago: Ateities literatūros fondas.

- Kuiziniėnė, D.** (2003). *Lietuvių literatūrinis gyvenimas Vakarų Europoje 1945–1950 metais*. Vilnius: Versus aureus.
- Lotman, J.** (2004). *Kultūros semiotika: straipsnių rinktinė*. Vilnius: Baltos lankos.
- Maingueneau, D.** (1998). *Literatūros kūrinio kontekstas*. Vilnius: Baltos lankos.
- Nagys, H.** (1947–1955). [Laiškai Jonui Aisčiui]. LLTI RS F. 100. B. 1333.
- Nyka-Niliūnas, A.** (1996). *Temos ir variacijos: literatūra / kritika / polemika*. Vilnius: Baltos lankos.
- _____. (2002). *Dienoraščio fragmentai 1938–1975*. Vilnius: Baltos lankos.
- _____. (2003). *Dienoraščio fragmentai 1976–2000*. Vilnius: Baltos lankos.
- _____. (2009). *Dienoraščio fragmentai 2001–2009 ir Papildymai 1940–2000*. Vilnius: Baltos lankos.
- _____. (2010). Alfonso Nykos-Niliūno laišakai Antanui Vaičiulaičiui. In *Alfonso Nyka-Niliūnas: poetas ir jo pasaulis. Kūrybos tyrinėjimai ir archyvinė medžiaga*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- Radauskas, H.** (2009). *Henriko Radausko laišakai Ivarui Ivaskui*. Vilnius: Pasviręs pasaulis.
- Savickis, J.** (1998). *Raštai*. T. 5: *Laiškai*. Vilnius: Vaga.
- Subačius, P.** (2001). *Tekstologija. Teorijos ir praktikos gairės*. Vilnius: Aidai.
- Vaičiulaitis, A.** (2013). *Laiškai*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.